

НИЖНИК

Світлана Володимирівна,
кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва
(м. Умань)

УМАНСЬКЕ УЧИЛИЩЕ САДІВНИЦТВА І ЗЕМЛЕРОБСТВА У МІЖНАРОДНИХ ВИСТАВКАХ САДІВНИЦТВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджується виставкова діяльність Уманського училища садівництва і землеробства (нині Уманський національний університет садівництва) на початку ХХ століття. Розкрито окремі аспекти цієї проблеми, зокрема участь училища у четвертій виставці-ярмарку плодівництва (1908) та у ювілейній Міжнародній виставці садівництва (1914) у м. Санкт-Петербурзі. Приділено увагу експонатам: свіжих плодів яблук, сушених плодів і овочів, ягідних і фруктових вин, фруктового мармеладу тощо. Проаналізовано результати наукових досліджень викладачів та учнів Уманського училища садівництва і землеробства, які широко демонструвалися на виставках та відзначені високими нагородами.

Ключові слова: *виставкова діяльність, Уманське училище садівництва і землеробства, наукові дослідження, нагороди.*

В статье исследуется выставочная деятельность Уманского училища садоводства и земледелия (ныне Уманский национальный университет садоводства) в начале ХХ века. Раскрыты отдельные аспекты этой проблемы, в том числе участие училища в четвертой выставке-ярмарке плодородства (1908) и в юбилейной Международной выставке садоводства (1914) в г. Санкт-Петербурге. Уделено внимание экспонатам: свежих плодов яблок, сушеных плодов и овощей, ягодных и фруктовых вин, фруктового мармелада и др. Проанализированы результаты научных исследований преподавателей и учеников Уманского училища садоводства и земледелия, широко демонстрировались на выставках и отмечены высокими наградами.

Ключевые слова: *выставочная деятельность, Уманское училище садоводства и земледелия, научные исследования, награды*

The article deals with exhibition activity of the Uman School of Horticulture and Agriculture (now Uman National University of Horticulture) at the beginning of the 20th century. The author revealed the main aspects of the problem and provided the detailed information about the participation of the Uman School of Horticulture and Agriculture in the fourth Horticulture trade fair (1908) and the anniversary International Exhibition of Horticulture (1914) in St. Petersburg. It was paid attention to such exhibits as apples, dried fruit and vegetables, berry and fruit wines, fruit jellies. Analyzed results of scientific research of teachers and pupils of the Uman School of Horticulture and Agriculture were successfully demonstrated at the exhibitions and marked by honorary rewards.

Keywords: *exhibition activities, Uman School of Horticulture and Agriculture, research, awards.*

Створені на початку XIX століття середні спеціальні сільськогосподарські школи не забезпечували зростаючих потреб комерційного садівництва в кваліфікованих кадрах, здатних вести справу на науковій основі. У зв'язку з цим, Департамент державного майна розробив спеціальне «Положення про садові заклади», яке було затверджене царським указом від 9 лютого 1842 року [2]. Відповідно до нього Головне училище садівництва стало визначною науково-виробничою установою, що обслуговувало всі потреби сільського господарства: садівництво, лісівництво, шовківництво та інші його галузі.

В українській історіографії недостатньо наукових праць, у яких би на широкому фактичному матеріалі розкривалася виставкова діяльність Уманського училища садівництва і землеробства на початку XX століття. Наукові розвідки не мають узагальнюючого характеру та відзначались епізодичністю й фрагментарністю. Окремі аспекти зазначеної теми знайшли наукове висвітлення [2; 4–9], але в цілому вона залишається перспективною в плані її вивчення.

Головним у системі навчання в училищі було вивчення теорії і практики садівництва з глибокими знаннями лісорозведення, шовківництва, бджільництва й виноградарства. Кращі учні училища направлялися для

проходження практики до Імператорського Нікітського ботанічного саду, який слугував потужною базою з акліматизації рослин.

Науковою діяльністю колектив училища займався з перших років його існування, що було пов'язано з гострою потребою поліпшення «примітивного» на той час садівництва.

На Училище покладалося забезпечення установ і окремих громадян саджанцями кращих порід і сортів плодових, ягідних і лісових культур, а також насінням та іншими органами розмноження садових і овочевих рослин. Крім того, Головне училище садівництва повинне було проводити дослідження з акліматизації рослин, вирощування фруктових дерев і винограду на шпалерах, вести широкі дослідження з метою подальшого розвитку галузей садівництва, лісівництва й городництва.

В Училищі підготовлено славну когорту вітчизняних фахівців, як для практичного заняття садівництвом, а згодом – землеробством, лісівництвом, управлінням сільськогосподарським виробництвом, технологічною переробкою плодоовочевої продукції, тощо, так і для науки та навчально-наукової діяльності.

До заснування Міністерства державного майна не існувало самостійних сільськогосподарських виставок, хоча і були відділи сільськогосподарських товарів на відкритих раніше промислових виставках. Спеціальні сільськогосподарські виставки беруть початок з 1842 року [1].

Перша така виставка була організована в 1843 році в м. Одесі, а потім в наступному році були відкриті уже дві виставки: одна в м. Одесі, а інша – в селі Великому(Ярославської губернії).

На початку створення сільськогосподарських виставок Міністерство державного майна, бажаючи збільшити число відвідувачів, визнало корисним відкривати виставки по чергово в різних губерніях. У 1849 році з метою дати власникам різних місцевості можливість рівномірно користуватися перевагами сільськогосподарських виставок, Міністерство державного майна вирішило дотримуватися при відкритті їх відповідну чергу між губерніями. Для цього вся

територія поділена на 7 округів (по декілька губерній кожний), в яких згідно прийнятому порядку виставки влаштовувалися щорічно. У той час для кожної виставки розроблялися і друкувалися правила, що, звичайно, мали свої незручності. Тому в 1850 році, щоб спростити справу Міністерством були видані «нормальні правила для виставок сільських товарів» [1].

З постійним розвитком промислового садівництва та городництва, з виникненням нижчих садівничих навчальних закладів і розвитком місцевої сільськогосподарської організації, для якої необхідні садівники-інструктори, відсутність середнього училища з садівництва ставало все більш відчутнішим. Для задоволення цієї потреби міністерство зупинилося на Уманському Царициному Саду, який найбільш відповідав правильній постановці викладання садівництва.

Тому, не дивно, що Головне училище садівництва було постійним учасником виставок наукових і освітніх досягнень, за що неодноразово нагороджувалося золотими, срібними медалями, дипломами й грамотами.

Так, четверта виставка-ярмарка садівництва, яка проходила м. Санкт-Петербурзі з 29 вересня по 7 жовтня 1908 року, відбулася в дуже несприятливий рік для садівників. Саме в цей час була холерна епідемія, у зв'язку з цим плодіводи зазнали великих збитків. Були випадки, коли здавалося, що при таких обставинах виставка неможлива, тому організаційний комітет виставки обмежив кількість експонатів та учасників.

Слід відмітити, що саме звернення Імператорського російського товариства садівництва до приватних садівників з проханням надіслати на виставку як зразки помологічних колекцій, що характеризують місцеве промислове садівництво, так і зразки інших сортів, які є в асортименті. Результат: велика кількість садівників відгукнулися на прохання та надіслали експонати.

Таким чином, четверта виставка-ярмарка садівництва відбулась і для всіх несподіванкою став багатий асортимент помологічного матеріалу, якого не бачили до цього часу на попередніх виставках-ярмарках, а плодів експонати були якісні за різними показниками та цікавими [3].

Уманське училище садівництва і землеробства представило експонати свіжих плодів яблук сортів: Ренет Єгере, Рамбур Гімбзеля, Канадський Ренет, Ренет Симиренка, Ренет Обердика, Бойкен, Ренет Шампанський, Великий Касельський Ренет, Ренет Баумана, Зимовий Золотий Пармен, Ренет Ландсберський та Голден Нобль.

Учасникам виставки дозволялося продавати привезені експонати, заключати торговельні угоди з іншими виробниками та купцями. Цікаво, що під час події проводилися спеціалізовані лекції сільськогосподарського спрямування, на яких ділилися знаннями, досвідом та розповідали про специфіку ведення садівництва, бджолярства, птахівництва, вогневу сушку плодів та про технології обробки молока.

За зразкові експонати Училище нагороджено Середньою золотою медалю «За колекцію свіжих плодів» та Великою золотою медалю «За ягідні і фруктові вина, пастилу, фруктовий мармелад і особливо – за сушені плоди і овочі». Слід відмітити, що Уманське училище садівництва і землеробства було єдиним навчальним закладом, нагородженим на виставці Великою золотою медаллю. Всього на виставці було присуджено дві Великих золоті медалі. Другу отримав Г.І. Крісті (фірма «Бесарабія») – «За неперевершені лікувальні виноградні соки».

На ювілейній Міжнародній виставці садівництва у м. Санкт-Петербурзі, яка тривала з 14 травня по 1 червня 1914 року у відділі садівництва, плодівництва і виноградарства поруч з експонатами відомих садівників Франції, Німеччини, Бельгії, Росії були представлені зразки з розсадника Уманського училища садівництва і землеробства.

Учасниками виставки, крім Уманського училища садівництва і землеробства були департамент землеробства, Імператорський Ботанічний сад Петра Великого, Імператорський Нікітський сад, Царсько-славянська школа садівництва, Сухумська садова і сільськогосподарська дослідна станція, Вороніжський помологічний розсадник та інші.

Уманське училище садівництва і землеробства у відділі плодівництва представило: діаграми цвітіння сортів яблук за спостереженням 1908–1912 рр.

при Уманському Царициному саду; дві діаграми врожаю і осипання зав'язей яблунь і груш за спостереженням 1911–1913 рр. у плодовому саду училища; п'ять діаграм сили росту сортів однолітніх груш і яблунь: діаграми тривалості лежкості; 20 альбомів фотографічних знімків (типи крон яблунь, сорти, дослідні висадки яблунь, види парку і училища тощо); колекція шкідників садівництва в 6 коробках (72 видів комах); 14 таблиць розвитку кореневих систем плодових дерев та ін. [10].

Відділ декоративного садівництва прикрашали експонати з 32 таблиць по курсу дендрології, а огородництва – зразки культур та роботи учнів училища (цибуля – 17 сортів; томати – 4; огірки – 10; горох – 5; спаржа – 6), а також колекція власного насіння (12 видів).

У відділі технічної переробки училище представило експонати: яблучні сортові вина (20 найменувань); колекцію витриманих вин (22 найменувань); вино на продаж (8 найменувань); консерви із плодів і овочів (варення, соки і сиропи, сушені плоди та овочі, желе).

У відділенні пасіки було представлено від Уманського училища садівництва і землеробства 31 експонат. У цій групі були навчальні матеріали (розбірна картонна модель бджоли, виготовлена на пасіці училища; рій бджіл; вороги бджіл; таблиці личинок і трутнів; моделі вуликів різних типів; план пасіки училища; фотографічні знімки по догляду за бджолами; два гербарія медоносних рослин, колекція насіння медоносних рослин, фотографічні знімки робіт учнів з посіву медоносних рослин, зразки вуликів виготовлених на пасіці (вулики: Дадана, Левицького і Кована, Лангстрота) та вулик-музей (який і нині зберігається у музеї історії університету) та продукти пасіки (вощина, мед, мед-наливки) [10].

Садівні експонати Уманського училища садівництва і землеробства на Міжнародній виставці садівництва (м. Санкт-Петербург) були відзначені Великою золотою медаллю Санкт-Петербурга та Великою золотою медаллю Всеросійського товариства садівників, а експонати з технічної переробки плодів і овочів – Малою золотою медаллю.

Організатори виставок розраховували на відвідувачів певного класу – середнього та високого достатку. Яке ж було їх здивування, коли на виставки, незважаючи на високі ціни вхідних квитків, пішов робочий люд. Йшли, як правило, невеликими групами. Дуже уважно і зосереджено оглядали експонати, торкаючись руками матерії, гладили метал промислових виробів, радилися, оцінювали якість роботи. Робочі люди не брали участь у розвагах

Передові знання й досвід були затребувані також власниками та фахівцями. Основною метою виставок було розповсюдження новітніх наукових технологій, знань, досвіду.

Уманський національний університет садівництва завжди славився виставковою діяльністю, корені якої сягають ще Одеського періоду становлення Головного училища садівництва.

Нині університет завдяки збереженій та значно розширеній історичній експериментальній базі функціонує як потужний науково-дослідний комплекс, у складі якого 14 навчальних, науково-дослідних, проблемних та галузевих лабораторій, навчально-науково виробничий відділ, що включає дослідні поля, дослідні сади, ліс, плодові розсадники, ягідники, виноградник, плодосховище, цехи з переробки плодів, овочів, зерна, теплично-оранжерейний комплекс. Така унікальна експериментальна база слугує досить солідною основою для проведення прикладних та фундаментальних досліджень не тільки в галузі садівництва, а й землеробства, рослинництва, лісівництва, овочівництва, генетики й селекції рослин, агрохімії, захисту рослин, екології, мікробіології та фізіології рослин й ін.

Молоді науковці та студенти університету беруть активну участь у Міжнародних конференціях, виставках, симпозіумах, з'їздах, програмах обміну, стажуваннях та грантових пропозиціях. Це сприяє перетворенню університету на центр міжнародного наукового співробітництва у галузі аграрної науки

Розумуючи вище викладене, слід зазначити, що участь у виставках – один з дієвих методів того часу (як і нині) розповсюдження новітніх наукових

технологій, знань, досвіду, показати свої наукові досягнення, можливість заявити про себе, знайти однодумців, порівняти свої товари та послуги, отримати інформацію щодо розвитку галузі. Виставки допомагали, зокрема і Уманському училищу садівництва і землеробства налагоджувати співробітництво і укласти вигідні угоди. Проведений аналіз не вичерпує всіх аспектів означеної наукової проблеми. Подальшого вивчення та систематизації потребують архівні матеріали, довідкові видання, розпорядження, що стосуються становлення та розвитку виставкової діяльності цієї доби.

Список використаних джерел

1. *Историческое обозрение* Министерства государственных имуществ. – С.-Петербург, 1888. – С.159–170.
2. *Карасюк І. М.* Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994) / І. М. Карасюк. – К.: Вища школа, 1994. – 206 с.
3. *Пашкевич В.В.* Четвертая очередная выставка-ярмарка плодоводства в С.-Петербурге / В.В. Пашкевич // Плодоводство. – 1909. – №1. – С. 4–6, 610–630.
4. *Уманский* ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького / відп. за вип. І.М. Карасюк. – К.: Реклама, 1968. – 115 с.
5. *Уманский* сельскохозяйственный институт: монографический очерк. – Черкассы, 1957. – 66 с.
6. *Уманський* державний аграрний університет: 160 років / під ред. П.Г. Копитко. – Умань, 2004. – 32 с.
7. *Уманський* державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К. : Грамота, 2009. – 296 с.
8. *Уманський* національний університет садівництва (1844–2011): літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига; за ред. А.Ф. Головчука. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2012. – 240 с.
9. *Уманський* сільськогосподарський інститут (1844–1994): 150 / уклад.: І.М. Карасюк, М.Ю. Замаховська. – К.: Вища школа, 1994. – 88 с.
10. *Экспонаты* Департамента земледелия и подведомственных ему учреждений на Международной выставке садоводства в С.-Петербурге. – С.-Петербург, 1914. – 99 с.

References

1. (1888). *Istoricheskoe obozrenie Ministerstva gosudarstvennyh imuschestv* [Historical review of the Ministry of State Property]. S.-Peterburg. 159–170. [in Russian].
2. Karasiuk, I. M. (1994). *Umanskyi silskogospodarskyi institut (1844-1994)* [Uman Agricultural Institute (1844-1994)]. Kyiv: Vyscha shkola. 206. [in Ukrainian].

3. Pashkevich, V. V. (1909). *Chetvertaia ocherednaia vystavka-yarmarka plodovodstva v S.-Peterburge* [The fourth regular fair of fruit growing in St. Petersburg]. *Plodovodstvo* [Fruit Growing]. 1, 4–6, 610–630. [in Russian].
4. Karasiuk, I. M. (1968). *Umanskii ordena Trudovogo Krasnogo Znameni selkohoziastvennyi institut imeni A.M. Gorkogo* [Uman Order of the Red Banner of Labour Agricultural Institute after A.M. Gorky]. Kyiv: Reklama. 115. [in Ukrainian]
5. *Umanskii selkohoziastvennyi institut: monograficheskii ocherk* [Uman Agricultural Institute : monographic outline]. Cherkassy. 1957. 66. [in Russian]
6. Kopytko, P. H. (2004). *Umanskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet: 160 roki* [Uman State Agrarian Institute : 160 years]. Uman. 32. [in Ukrainian].
7. Holovchuk, A. F. (2009). *Umanskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet: istoriia, sohodennia, slavetni imena* [Uman State Agrarian Institute : history, present, famous names]. Kyiv: Hramota. 296. [in Ukrainian].
8. Holovchuk, A. F., Koval, A. U., Nedvyha, M. V. (2012). *Umanskiy natsionalnyi universytet sadivnytstva (1844–2011): litopys stanovlennia i vyznannia* [Uman National University of Horticulture (1844–2011): a chronicle of establishment and recognition]. Vinnytsia. 240. [in Ukrainian].
9. Karasiuk, I. M., Zamakhovska M.Yu. (1994). *Umanskyi silskohospodarskyi instytut (1844–1994): 150* [Uman Agricultural Institute (1844–1994): 150]. Kyiv: Vyscha shkola. 88. [in Ukrainian].
10. *Eksponaty Departamenta zemledelii i podvedomstvennyh yemu uchrezhdenii na Mezhdunarodnoi vystavke sadovodstva v S.-Peterburge* [Exhibits of the Department of Agriculture and its subordinate institutions at the International Horticultural Show in St. Petersburg]. St.-Peterburg, 1914. 9. [in Russian].